

Kapela Scrovegni u Padovi

Horvat, Orijana

Undergraduate thesis / Završni rad

2024

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Rijeka, Faculty of Humanities and Social Sciences / Sveučilište u Rijeci, Filozofski fakultet**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:186:966090>

Rights / Prava: [Attribution 4.0 International](#)/[Imenovanje 4.0 međunarodna](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-10-19**

Repository / Repozitorij:

[Repository of the University of Rijeka, Faculty of Humanities and Social Sciences - FHSSRI Repository](#)

SVEUČILIŠTE U RIJECI
FILOZOFSKI FAKULTET

Orijana Horvat
KAPELA SCROVEGNI U PADOVI
Završni rad

Rijeka, 2024.

SVEUČILIŠTE U RIJECI
FILOZOFSKI FAKULTET
ODSJEK ZA POVIJEST UMJETNOSTI

KAPELA SCROVEGNI U PADOVI

Završni rad

Studentica: Orijana Horvat

JMBAG: 0009087139

Mentorica: izv. prof. dr. sc. Barbara Španjol-Pandelo

Sveučilišni prijediplomski studij povijesti umjetnosti i engleskog jezika i književnosti

Rijeka, 2024.

IZJAVA O AUTORSTVU

Ovime potvrđujem da sam osobno napisala završni rad pod naslovom *Kapela Scrovegni u Padovi* i da sam njegova autorica. Svi dijelovi rada, podaci ili ideje koje su u radu citirane ili se temelje na drugim izvorima (mrežni izvori, udžbenici, knjige, znanstveni, stručni članci i sl.) u radu su jasno označeni kao takvi te su navedeni u popisu literature.

Ime i prezime studentice

Rijeka, 2024.

Sadržaj

SAŽETAK	
1. UVOD	1
2. POVIJEST IZGRADNJE KAPELE SCROVEGNI	2
2.1. <i>Enrico Scrovegni i gradnja kapele</i>	2
2.2. <i>Kapela Scrovegni kroz povijest</i>	5
2.3 <i>Kapela Scrovegni danas</i>	7
3. ZIDNI OSLICCI KAPELE SCROVEGNI	8
3.1. <i>Giotto di Bondone</i>	8
3.2. <i>Nepoznati majstor kora kapele Scrovegni</i>	10
3.3. <i>Restauracija</i>	10
4. IKONOGRAFSKI PROGRAM KAPELE SCROVEGNI	12
4.1. <i>Ciklusi</i>	12
4.2. <i>Kreposti i mane</i>	14
4.3. <i>Posljednji sud</i>	15
5. RASPELO	17
6. SKULPTURA	19
5.2. <i>Giovanni Pisano</i>	19
5.1. <i>Grobni spomenik</i>	22
7. ZAKLJUČAK	24
POPIS ILUSTRACIJA	25
LITERATURA	26

SAŽETAK

Tema ovoga rada je kapela Scrovegni u Padovi. Rad se bavi opisom i analizom kapele kao umjetničkog djela te iznosi biografske podatke o njezinom naručitelju i umjetnicima koji su bili zaposleni za dekoraciju njene unutrašnjosti. Fokus je stavljen na zidne oslike koje je naslikao Giotto di Bondone i skulpture Giovannija Pisana, a također iznosi teorije o autorstvu Enricove grobnice i zidnih oslika u apsidi.

Ključne riječi: kapela Scrovegni, Padova, umjetnost gotike, Italija, Enrico Scrovegni, Giotto di Bondone, zidni oslici, Giovanni Pisano

1. UVOD

Kapela Scrovegni u Padovi jedna je od važnijih umjetničkih djela Italije 14. st. Izgradnju je naručio Enrico Scrovegni, a Giottovi zidni oslici unutar kapele uzdigle su Padovu na poziciju umjetničkog centra srednjovjekovne Italije. Enrico Scrovegni ostaje zapamćen kao jedna od najutjecajnijih osoba u povijesti Padove upravo zbog njegove raskošne kapele. Kapela je označila pomak u umjetnosti prema stilu renesanse te je zadržala jednaku umjetničku i kulturnu važnost kroz svo svoje postojanje. Danas se ciklus zidnih oslika smatra Giottovim remek-djelom, a kapela je uvrštena i na UNESCO-v popis svjetske kulturne baštine. Veliki naponi uloženi su u očuvanje zidnih oslika i održavanje kapele kako bi mogla ostati otvorena javnosti, koristeći se revolucionarnim tehnologijama za kontroliranje mikroklimatskih uvjeta u unutrašnjosti.

Cilj ovoga rada je objasniti razlog gradnje kapele Scrovegni, prikazati njezinu umjetničku važnost kroz povijest i analizirati umjetnička djela unutar kapele. Za istraživanje korišteni su recentni znanstveni članci i literatura te osobni posjet kapeli. Rad započinje s ključnim biografskim podacima o naručitelju Enricu Scrovegniju objašnjavajući njegovu motivaciju za izgradnju kapele te ukratko opisuje njezin izgled i povijest. Sljedeća tri poglavlja bave se Giottovim djelima u unutrašnjosti kapele, započinjući s njegovom kratkom biografijom. Poglavlje o zidnim oslicima opisuje način rada, a dotiče se i zidnih oslika nepoznatog autora u apsidi te opisuje restauraciju zidnih oslika koja se odvila 2001. Zatim slijedi poglavlje s ikonografskom analizom prikaza po ciklusima i poglavlje o raspelu koje se trenutno nalazi u Museo Civico. Zadnje poglavlje bavi se analizom kiparskih radova unutar kapele, a također se spominje i pitanje autorstva Enricove grobnice.

2. POVIJEST IZGRADNJE KAPELE SCROVEGNI

2.1. Enrico Scrovegni i gradnja kapele

Enrico Scrovegni bio je padovanski lihvar koji je potjecao iz vrlo imućne obitelji. Njegov otac, Reginaldo Scrovegni, također je bio lihvar te se smatra da je obitelj svoje bogatstvo ostvarila upravo putem lihvarjenja s obzirom na to da ime Scrovegni, kao ime imućnog statusa, ne seže toliko daleko u povijest – svega nekih stotinjak godina unazad od razdoblja u kojem je živio Enrico. Enrico se već u mladosti počinje baviti lihvarstvom, slijedeći tako očeve stope.¹ Međutim, lihvarstvo se smatralo velikim grijehom u kasnom srednjem vijeku te je bilo strogo zabranjeno zakonom. Lihvari su također bili omraženi u društvu i smatralo se „pravednim što [im] je uskraćeno pravo na svete sakramente i pokop u posvećenom tlu.“² Problem lihvarstva bio je osobito izražen u Padovi gdje su postotci kamata koje su lihvari smjeli uzimati bili znatno veći nego u mjestima poput Venecije (Padova – 20-30%, Venecija – 5-12%).³ Dante Alighieri, suvremenik Enrica Scrovegnija, u svojoj *Božanstvenoj komediji* lihvare smješta u sedmi krug Pakla, a među njima pronalazimo i lik Reginalda Scrovegnija. U sedamnaestom pjevanju *Pakla* Dante piše: „A jedan mi je, čija je bijela kesa / imala biljeg skotne modre krmače, / rekao: „Što radiš u ovoj jami? / Odlazi odatle; a jer si još živ, / znaj da će moj susjed Vitaliano / sjesti ovdje s moje lijeve strane. / S ovim Firentincima ja sam jedini Padovanac: / često mi svojom vikom / zaglušuju uši: 'Neka pristupi najvrsniji vitez, / koji će donijeti kesu s tri jarca!'“ / Zatim je iskrivio usta i isplazio jezik / poput vola kad si liže nos.“⁴ Znamo da je ovdje riječ o Reginaldu jer je prizor modre krmače na bijeloj pozadini bio obiteljski grb Scrovegnija. Također, lik se u pjevanju identificira kao Padovanac među Firentincima.⁵ Dakle, možemo s velikom sigurnošću reći da je Dante pisao upravo o Reginaldu Scrovegniju. Nije sigurno je li se Enrico osvrnuo na svoje grijehe lihvarjenja nakon što je pročitao Danteov prizor svoga oca u Paklu ili ne, no općepoznata je činjenica da Enrico podiže kapelu Scrovegni kao zavjetni dar Bogorodici kako bi se odriješio svojih i očevih grijeha. Naime, lihvari su se u tadašnje doba mogli iskupiti za svoje grijehe tako da za vrijeme života

¹ Derbes, Anne, and Mark Sandona. „A Family Chapel: Usury, Piety, and the Scrovegni in Late Medieval Padua“ u *The Usurer's Heart: Giotto, Enrico Scrovegni, and the Arena Chapel in Padua*. Pennsylvania State University Press, 2008. str. 19 – 43.

² Wolf, Norbert. „Giotto Di Bondone.“ Taschen; Europress Holding, 2007. str. 29 – 43.

³ Derbes, Anne, and Mark Sandona. „A Family Chapel: Usury, Piety, and the Scrovegni in Late Medieval Padua“ u *The Usurer's Heart: Giotto, Enrico Scrovegni, and the Arena Chapel in Padua*. Pennsylvania State University Press, 2008. str. 19 – 43.

⁴ Alighieri, Dante. „Pakao.“ Preveo Božidar Petrač, Matica Hrvatska, 2021. str. 308 – 309.

⁵ *Ibid.*

ili najkasnije na smrti daruju svu svoju imovinu.⁶ Koliko se Enrico zapravo pokajao zbog svojih grijeha je ipak upitno jer znamo da se nakon nekog vremena vratio lihvarstvu.⁷

Reginaldo Scrovegni težio je ostvarenju statusa koji bi bio proporcionalan njegovoj financijskoj moći u Padovi, a Enrico je vjerojatno i u ovom slučaju slijedio očeve stope. Naime, postoji mogućnost da je Enricovo pokajanje bilo javni performans za stanovnike Padove te da je odlučio dati izgraditi raskošnu kapelu kako bi dobio priznanje i politički utjecaj u Padovi. Nekoliko činjenica ide u korist ovoj teoriji: Enrico prvi brak sklapa s kćeri Bonifacia da Carrare koja dolazi iz plemićke obitelji, a nakon njezine smrti ženi se s kćeri Marquisa Francesca d'Este, vojvode Ferrare, Jacopinom d'Este.⁸ Prije nego što započinje samu gradnju, Enrico također odlazi tražiti javni oprost od pape Benedikta XI. – usluga koju je mogao tražiti jer je bio u dobrim odnosima s papom prije nego što se uzdigao na tu poziciju. Nadalje, oprost za svoje grijeha mogao je dobiti od bilo kojeg biskupa pa se iskrenost želje za iskupljenjem ovdje opet suprotstavlja sa željom uživanja boljeg statusa u društvu koje je teško osuđivalo lihvarstvo.⁹ U svrhu iskupljenja za svoje grijeha (bilo ono iskreno ili ne), Enrico ulaže veliki dio svog imetka u izgradnju kapele, no iako je on tvrdio da je u potpunosti sam financirao gradnju neki izvori se ipak ne slažu s tom tvrdnjom – poglavito zapisi kroničara Giovannija da Nona: prema njegovim zapisima, Enrico se na kratko vrijeme učlanio u crkveni red *Cavalieri Gaudenti* koji su mu potpomogli u financiranju gradnje kapele. Nema mnogo dokaza o Enricovoj pripadnosti ovome redu, ali to može biti posljedica toga što je vrlo vjerojatno napustio red nakon što je dobio njihovu financijsku pomoć.¹⁰

6. veljače 1300. Enrico Scrovegni kupuje zemljište na kojem su tada stajale ruševine antičkog rimskog amfiteatra, a nalazilo se pored augustinske crkve Eremitani. Zemljište mu prodaje Manfredo Dalesmanini, koji je bio član osiromašene plemićke obitelji. Enricov plan bio je izgraditi obiteljsku palaču s pridruženom privatnom obiteljskom kapelom. Gradnju odobrava padovanski biskup Ottobono dei Razzi te se u dekretu koji je sastavio javni bilježnik navodi da Enrico može „izgraditi malu crkvu, nalik oratoriju, koju isključivo mogu upotrebljavati [Enrico Scrovegni], njegova supruga, majka i obitelj“ te koja neće biti dostupna

⁶ Wolf, Norbert. „Giotto Di Bondone.“ Taschen; Europress Holding, 2007. str. 29 – 43.

⁷ Derbes, Anne, and Mark Sandona. „A Family Chapel: Usury, Piety, and the Scrovegni in Late Medieval Padua“ u *The Usurer's Heart: Giotto, Enrico Scrovegni, and the Arena Chapel in Padua*. Pennsylvania State University Press, 2008. str. 19 – 43.

⁸ Pisani, Giuliano. „The Scrovegni Chapel. Giotto's Revolution.“ Skira Editore, 2021. str. 11 – 23.

⁹ Derbes, Anne, and Mark Sandona. „A Family Chapel: Usury, Piety, and the Scrovegni in Late Medieval Padua“ u *The Usurer's Heart: Giotto, Enrico Scrovegni, and the Arena Chapel in Padua*. Pennsylvania State University Press, 2008. str. 19 – 43.

¹⁰ *Ibid.*

ostalim stanovnicima Padove.¹¹ Međutim, kapela je očito prevelika za privatni oratorij te je više nalik palatinskim ili pogrebnim kapelama imućnih plemićkih obitelji iako se ne može u potpunosti svrstati ni u te kategorije. Razlog tome je da gradnja ovakve kapele ni u kom smislu nije bila uobičajena za kasni srednji vijek te se isticala među ostalim privatnim kapelama toga razdoblja. U prilog velike raskošnosti kapele također ide i činjenica da je Enrico zaposlio dva najbolja umjetnika toga doba za dekoraciju unutrašnjosti – Giovannija Pisana i Giotto di Bondonea.¹² Augustinski fratri crkve Eremitani, koja se nalazi u blizini kapele Scrovegni, prigovarali su o veličini kapele te izrazili mišljenje da su Giottovi zidni oslici ekspresija razmetanja i hvalisanja.¹³

Usprkos svojoj veličini i raskošnoj unutrašnjosti, kapela Scrovegni je arhitektonski vrlo jednostavna građevina. Za građevni materijal korištena je crvena cigla, a s obzirom da stil francuske gotike nije uspio probiti u talijansku arhitekturu toga razdoblja, kapela sadržava minimalne gotičke elemente na svojoj vanjštini te se vidi snažan utjecaj romanike. Vanjski zidovi su masivni s uskim, izduženim gotičkim prozorima, ravnim pročeljem i minimalnom vanjskom dekoracijom koja se sastoji od plitkih lezena i visećih lukova ispod krovnog vijenca. Što se tiče tlocrta, kapela je jednobrodna longitudinalna građevina s poligonalnom apsidom presvođena bačvastim svodom koji je ojačan poprečnim čeličnim šipkama u brodu. Kapela također sadržava trijumfalni luk, sakristiju i kriptu. Međutim, prostor sakristije i apsida kakvu možemo vidjeti danas nisu bile u originalnom planu građevine.¹⁴ Kapela je također izvorno imala transept u koji se ulazilo putem vrata koja su bila smještena na desnoj strani trijumfalnog luka. Poznato nam je da je originalan izgled kapele promijenjen jer se na zidnom osliku *Posljednjeg suda* u unutrašnjosti nalazi prikaz Enrica Scrovegnija kako nudi model kapele Bogorodici kao zavjetni dar. Na tom prikazu može se vidjeti transept koji danas više ne postoji.¹⁵

¹¹ Pisani, Giuliano. „The Scrovegni Chapel. Giotto’s Revolution.“ Skira Editore, 2021. str. 11 – 23.

¹² Derbes, Anne, and Mark Sandona. „A Family Chapel: Usury, Piety, and the Scrovegni in Late Medieval Padua“ u *The Usurer’s Heart: Giotto, Enrico Scrovegni, and the Arena Chapel in Padua*. Pennsylvania State University Press, 2008. str. 19 – 43.

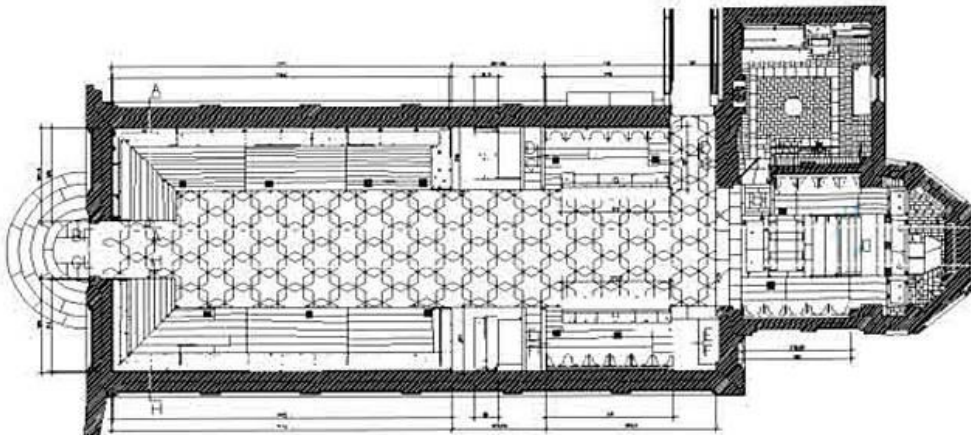
¹³ Pisani, Giuliano. „The Scrovegni Chapel. Giotto’s Revolution.“ Skira Editore, 2021. str. 11 – 23.

¹⁴ Basile, Giuseppe, and Serenella Borsella. „Giotto: The Scrovegni Chapel in Padua.“ First ed., Skira, 2004. str. 79 – 82.

¹⁵ Pisani, Giuliano. „The Scrovegni Chapel. Giotto’s Revolution.“ Skira Editore, 2021. str. 11 – 23.

Slika 1 Kapela Scrovegni u Padovi

Slika 2 Tlocrt kapele Scrovegni u Padovi

2.2. Kapela Scrovegni kroz povijest

Zemljište na kojem je Enrico Scrovegni odlučio sagraditi svoju veličanstvenu palaču i obiteljsku kapelu, osim ostataka starorimskog amfiteatra, sadržavalo je i malu kapelicu koja se datira u 11. st. Ta kapelica označavala je odredište procesije koja se održavala na dan Blagovijesti (25. ožujka – devet mjeseci prije Božića), a kraj procesije obilježavala je velika

gozba u sklopu koje se izvodila predstava Navještenja u Areni.¹⁶ Procesija Blagovijesti u Padovi dokumentirana je kroz mnogo tekstualnih izvora, a održavala se svake godine barem od sredine 1270-ih godina.¹⁷ 1300. procesija se obustavlja zbog gradnje kapele Scrovegni. Te iste godine papa Bonifacije VIII izdaje bulu pod nazivom *Antiquorum habet fida relatio* kojom označava prvi Jubilej u povijesti kršćanstva.¹⁸

Kapela Scrovegni posvećena je 25. ožujka 1303., a već 1304. Enrico Scrovegni uspijeva dobiti dopuštenje pape Benedikta XI da svoju privatnu obiteljsku kapelu otvori javnosti. 25. ožujka 1305. procesija Blagovijesti se nastavlja, no također se održava i službena ceremonija posvećenja kapele.¹⁹ U knjizi troškova katedrale se 1309. spominje da se Enrico Scrovegni obvezao platiti polovicu svih troškova za održavanje procesije Blagovijesti. Nakon njegove smrti te nakon 30 godina progonstva, obitelj Scrovegni se vraća u Padovu 1352., a kapela se tada još uvijek nalazi u njihovom posjedu.²⁰ Bilo je jasno da je već polovicom 14. st. kapela Scrovegni zamijenila starorimski amfiteatar kao odredište procesije, a to se može iščitati i iz novije verzije padovanskog statuta iz 13. st. koja je napisana 1362. Procesija dana Blagovijesti održavala se sve do početka 17. st.²¹

Palača i kapela ostaju u posjedu obitelji Scrovegni sve do 1443. kada je imanje zaplijenila Mletačka Republika, a nekoliko godina kasnije, Republika prodaje imanje tadašnjem patrijarhu Akvileje. Imanje se zatim našlo u posjedu venecijanske plemićke obitelji Foscari, nakon kojih ga je naslijedila također venecijanska obitelj Gardenigo. Tek 1880. palača i kapela Scrovegni prodane su padovanskoj komuni, dolazeći tako u posjed grada.²²

Danas je od velikog Scrovegnijevog imanja ostala samo kapela. Naime palača je u potpunosti uništena u 19. st., no akvarel Marina Urbina s početka 19. st. prekrasan je prikaz veličine i raskošnosti palače, pa čak i nakon svih pregradnji i restauracija koje su se odvale dok je imanje bilo u posjedu obitelji Foscari u 16. st.²³

¹⁶ Pisani, Giuliano. „The Scrovegni Chapel. Giotto’s Revolution.“ Skira Editore, 2021. str. 11 – 23.

¹⁷ Schwarz, Michael Viktor. “Padua, its Arena and the Arena Chapel: A Liturgical Ensemble.” *Journal of the Warburg and Courtauld Institutes*, vol. 73, 2010, str. 39–64. *JSTOR*. Pristupljeno 15. 8. 2024.

¹⁸ Pisani, Giuliano. „The Scrovegni Chapel. Giotto’s Revolution.“ Skira Editore, 2021. str. 11 – 23.

¹⁹ *Ibid.*

²⁰ Prema Derbes i Sandoni, Enrico bježi u Veneciju sa svojom obitelji za vrijeme opsade Padove 1320. te za sobom ostavlja svoje bogatstvo, a za razlog se navodi Enricov kukavičluk u vrijeme krize. Prema Jacobus, Enrico bježi u Veneciju 1320. zbog neprijateljstva između obitelji Scrovegni i obitelji Carrara (koja je tada bila na vladajućoj poziciji), a 1328. je službeno protjeran iz Padove.

²¹ Schwarz, Michael Viktor. “Padua, its Arena and the Arena Chapel: A Liturgical Ensemble.” *Journal of the Warburg and Courtauld Institutes*, vol. 73, 2010, str. 39–64. *JSTOR*. Pristupljeno 15. 8. 2024.

²² *Ibid.*

²³ Pisani, Giuliano. „The Scrovegni Chapel. Giotto’s Revolution.“ Skira Editore, 2021. str. 11 – 23.

Slika 3 Marino Urbino, akvarel Arene u Padovi, početak 19. st.

2.3 Kapela Scrovegni danas

Kapela Scrovegni se danas nalazi na popisu UNESCO-ve svjetske kulturne baštine u sklopu ciklusa fresaka 14. st. u Padovi koje obuhvaća sveukupno osam građevina unutar Padove u razdoblju 1302. – 1397. Ciklus Giottovih zidnih oslika u kapeli Scrovegni je prvi na tom popisu te se navodi kako je taj ciklus „označio početak revolucionarnog razvoja u povijesti zidnog slikarstva.“²⁴ Kapela je otvorena za javnost, no u svrhu što boljeg očuvanja zidnih oslika ograničava se broj posjetitelja, a svaka grupa u kapeli može provesti maksimalno 15 minuta. S obzirom na povijest i kulturalnu važnost procesije na dan Blagovijesti u Padovi, 25. ožujka ulaz u kapelu je besplatan za sve posjetitelje.

²⁴ UNESCO World Heritage Centre. “Padua’s Fourteenth-Century Fresco Cycles.” *UNESCO World Heritage Centre*.
https://whc.unesco.org/en/list/1623/?fbclid=IwY2xjawEkxcVleHRuA2FlbQIxMAABHbIW6uQ9dbb5qau9AuwYRz3RDNw-Xn_OjQmvYAnZZZ9JhRb6NBAIXNICCO_aem_mQ_Ol8CKgEQSdFMB3n2orw. Pristupljeno 15. 8. 2024.

3. ZIDNI OSLICI KAPELE SCROVEGNI

3.1. Giotto di Bondone

Giotto di Bondone rođen je u Colle di Vespignanu, pored doline Mugello, 1267. godine. Vasari nam u svojim *Životima* prepričava da je slikar Cimabue na putu do Vespignana iz Firence zapazio desetogodišnjeg Giotta kako crta ovcu na kamenu te da je bio toliko oduševljen mladićevim vještinama da ga je uzeo za učenika. Vjerodostojnost ove priče ne možemo provjeriti, no poznata nam je činjenica da se Giotto uistinu obrazovao kod Cimabuea u Firenci. Giottovo najranije identificirano djelo je prikaz Apostola u Santa Maria Maggiore u Rimu, oko 1285., te ono pokazuje da je umjetnik radio pod utjecajem stilova Cimabuea i Arnolfa di Cambia. Međutim, nemamo mnogo informacija o njegovom životu i karijeri jer u srednjem vijeku nije bilo uobičajeno raditi biografske zapise o umjetnicima. Jedno od njegovih važnijih djela su zidni oslici u crkvi San Francesco u Assisiju na kojima je radio pred kraj 13. st. U godinama između rada na zidnim oslicima u Assisiju i u Padovi, Giotto radi na dvoru pape Bonifacija VIII., u Firenci i u Rimu. Stil mu doseže zrelost upravo u tom razdoblju. U Padovu dolazi na poziv franjevaca, a radi pod pokroviteljstvom obitelji Scrovegni.²⁵

Zidni oslici u kapeli Scrovegni mnogi smatraju Giottovim remek-djelom. S radom započinje 1303., u dobi od 36 godina, a dovršava ih prije ceremonije posvećenja kapele 25. ožujka 1305. Na zidnim oslicima Giotto radi s čak 40 asistenata, no oni svejedno „daju dojam iznimne stilske homogenosti“ jer je Giotto pomno nadzirao njihov rad te su se svi strogo pridržavali njegovih uputa kako bi uspješno izveli njegovu umjetničku viziju.²⁶ Stilski gledano, zidni oslici u kapeli Scrovegni su revolucionarni – Giotto u svoje remek-djelo unosi realizam, perspektivu, osjećajnost i individualizaciju likova, izvanredno shvaćanje arhitektonskog prostora te mnogo drugih vizualnih elemenata koji se ovdje pojavljuju po prvi put u povijesti. Naravno sve ove elemente obuhvaća zadivljujuće korištenje jarkih boja, posebice plave boje koja prevladava na pozadinama većine zidnih oslika i na svodu broda kapele. Giotto u kapeli Scrovegni nastavlja svoje istraživanje prikaza trodimenzionalnog prostora na dvodimenzionalnoj površini koje je započeo s prikazima života sv. Franje u Assisiju. Njegovo dostignuće se najbolje vidi na *corretima* naslikanima na trijumfalnom luku. *Coretti* su iluzionistički prizori trodimenzionalnog prostora na dvodimenzionalnoj površini zida. Linije

²⁵ Basile, Giuseppe, and Serenella Borsella. „Giotto: The Scrovegni Chapel in Padua.“ First ed., Skira, 2004. str. 11 – 15.

²⁶ Wolf, Norbert. „Giotto Di Bondone.“ Taschen; Europress Holding, 2007. str. 29 – 43.

naslikanog prostora sužavaju se prema središnjoj liniji kapele, s točkom horizonta u apsidi. Za srednji vijek ovo je bio potpuno novi način iluzionističkog prikazivanja arhitekture, no takve metode slikanja bile su poznate već za doba antike što znači da je Giotto iznimno dobro poznao i crpio inspiraciju iz tog razdoblja.²⁷ *Coretti* su ovdje također od iznimne važnosti jer prikazuju prostor u kojem nema ljudskih likova, a označavaju i pomak u žanru mrtve prirode. Takav prikaz praznog fiktivnog prostora opet se pojavljuje tek na Van Eyckovom Ghentskom oltaru 1432.²⁸ Osim pomaka u perspektivi i planovima što se tiče prikazivanja arhitekture, Giotto ostvaruje i veći realizam u prikazu ljudskih likova opet crpeći znanje i inspiraciju iz razdoblja antike. Na likovima se mogu razaznati osjećaji, pokreti tijela, interakcija s prostorom u kojem se nalazi i odlično modeliranje svjetlom i sjenom.²⁹

Početak 14. st. Padova postaje novi umjetnički centar Italije zahvaljujući upravo Giottovim zidnim oslicima u kapeli Scrovegni. Sljedeća tri stoljeća, umjetnici iz raznih drugih gradova – uključujući Paola Ucella, Piera della Francesca i Michelangela – dolazili su svjedočiti Giottovom geniju kopirajući i imitirajući njegove prikaze.

Slika 4 Zidni oslici na južnom zidu kapele

²⁷ Pisani, Giuliano. „The Scrovegni Chapel. Giotto’s Revolution.“ Skira Editore, 2021. str. 11 – 23.

²⁸ Wolf, Norbert. „Giotto Di Bondone.“ Taschen; Europress Holding, 2007. str. 29 – 43.

²⁹ *Ibid.*

3.2. Nepoznati majstor kora kapele Scrovegni

Nakon što je Enrico Scrovegni izgnan iz Padove 1320-ih godina, apsida kapele je pregrađena te je dio Giottovih zidnih oslika izgubljen. Nove zidne oslike naslikao je nepoznati autor koji se danas identificira kao *Majstor kora kapele Scrovegni*. Znamo da je Giotto bio autor originalnih zidnih oslika u unutrašnjosti apsida jer novi zidni oslici, koji se datiraju u treće desetljeće 14. st., prate kompleksni ikonografski program zidnih oslika u ostatku kapele. Prikazi koje je ovaj majstor naslikao su scene iz posljednjih trenutaka života Bogorodice, njezina smrt, Uznesenje i Krunidba. S obzirom da se područje apsida pregradilo, kapela više nije imala transept, a na mjestu gdje su se nalazila vrata prema transeptu sada je zidni oslik istoga autora koja prikazuje Krista u slavi i dvije scene iz Pasije uz dva tonda s likovima svetica. Taj zidni oslik se očito ne uklapa u ikonografski program ostatka kapele i ruši simetriju prikaza na trijumfalnom luku.³⁰ Autor zidnih oslika je prizore bazirao na tekstu *Transitus Mariae*. Također je očito da je bio Giottov sljedbenik jer je pokušao dostići jednaku dozu realizma u ekspresijama osjećaja likova na prikazima, no kvaliteta izvedbe je značajno manja od one na Giottovim zidnim oslicima. Rezultat tog manjka vještine su nespretne poze likova i nedostatak osjećajnosti na njihovim licima.³¹

3.3. Restauracija

Giottovi zidni oslici u kapeli Scrovegni su njegov najbolje očuvani rad, a razlog tome je što se na kapeli nakon pregradnje apsida nisu vršile značajne arhitektonske promjene. Međutim, u 19. st. se primijetilo značajno propadanje zidnih oslika te je gradsko vijeće Padove 1880. odlučilo otkupiti kapelu iz privatnog posjeda obitelji Gardenigo kako bi mogli restaurirati i očuvati Giottovo remek-djelo. Kroz drugu polovicu 19. i prvu polovicu 20. st. odvio se niz pokušaja restauracija zidnih oslika i kapele u cijelosti. Potres 1976. značajno je pogoršao stanje u unutrašnjosti. Tada se počinju odvijati istraživanja i izrade detaljnih restauratorsko-konzervatorskih planova. Istraživanja mikroklimatskih uvjeta unutar i oko kapele otkrila su 1982. da je razlog bržeg propadanja zidnih oslika atmosferska zagađenost koja dovodi do procesa sulfatizacije. Sulfatizacija je vapno na zidovima pretvarala u kedu zbog čega bi se boja odvajala i otpadala u komadićima.³² Način na koji se suzbio ovaj problem bila je nadogradnja aklimatizacijske prostorije na bočnu stranu kapele 2001. koja prevenira ulazak

³⁰ Pisani, Giuliano. „The Scrovegni Chapel. Giotto’s Revolution.“ Skira Editore, 2021. str. 163 – 170.

³¹ Basile, Giuseppe, and Serenella Borsella. „Giotto: The Scrovegni Chapel in Padua.“ First ed., Skira, 2004. str. 66.

³² “The Scrovegni Chapel: History, Restoration, Conservation.” *YouTube*, Università di Padova, 25 Mar. 2020. www.youtube.com/watch?v=oE7mTnzKRnU. Pristupljeno 15. 8. 2024.

zagađenog zraka u unutrašnjost te omogućava lakše kontroliranje mikroklimatskih uvjeta kapele.³³ Zidni oslici su također u potpunosti restaurirani u razdoblju 2001. – 2002. Restauracija se odvila u dvije faze: u prvoj fazi se radilo na konsolidaciji žbuke, a druga faza se sastojala od reverzibilnih restauracijskih radova na oslicima koji su vratili vizualni integritet teško oštećenih dijelova ciklusa.³⁴

³³ Basile, Giuseppe, and Serenella Borsella. „Giotto: The Scrovegni Chapel in Padua.“ First ed., Skira, 2004. str. 73 – 78.

³⁴ “The Scrovegni Chapel: History, Restoration, Conservation.” *YouTube*, Università di Padova, 25 Mar. 2020. www.youtube.com/watch?v=oE7mTnzKRnU. Pristupljeno 15. 8. 2024.

4. IKONOGRAFSKI PROGRAM KAPELE SCROVEGNI

Ikonografski program kapele Scrovegni vrlo je kompleksan i jedinstven. Sastoji se od ciklusa Marijinih roditelja i djetinjstva te prelazi u cikluse Kristova djetinjstva i javnog života, a završava s ciklusom Kristove muke. Giotto na koncepciji programa radi zajedno s Albertom Padovanskim – poznatim teologom i augustinskim redovnikom. Program je najvjerojatnije osmišljen u razdoblju 1301. – 1302. te se temelji na doktrini sv. Augustina. Augustinski utjecaji se mogu vidjeti kroz cijeli program, a naročito na primjeru četverolista na sjevernom zidu koji prikazuju scene iz Starog zavjeta te se povezuju sa scenama iz Novog zavjeta. Takva prefiguracija prati augustinsko načelo da „Novi zavjet leži skriven u Starom, a Stari se očituje u Novom.“³⁵ Nadalje, što se tiče izbora i ikonografije scena iz evanđelja, prednost se daje Evanđelju po Ivanu. Primjer utjecaja Alberta Padovanskog na ikonografski program je scena Navještenja na trijumfalnom luku; Albert daje specifične upute za prikaz Bogorodice „sugerirajući da ju se ne prikazuje niti kako odmara niti zauzetu nekim poslom, već zaokupljenu u kontemplativnom stanju meditacije o spasenju čovječanstva.“³⁶

4.1. Ciklusi

Giottov ciklus zidnih oslika započinje na trijumfalnom luku s prikazom Boga Oca kako zapovijeda Arkandělu Gabrijelu da započne iskupljenje čovječanstva od Adamovog grijeha. Narativno se ciklus prati spiralno počevši od prve zone na južnom zidu s prikazima o Joakimu i Ani. Za prikaze tih scena Giotto se koristi Pseudo-Matejevimi evanđeljima. Već na prvih nekoliko prikaza možemo zamijetiti Giottove inovacije: scena *Joakimove žrtve* sadrži lik pastira kojemu šešir na leđima izlazi van iz okvira slike. Ovakva kompozicija ostvaruje dinamičnost prikaza, a Giotto želi osigurati narativni kontinuitet smještajući životinje i arhitekturu na rubove slika. Na osliku *Joakimov san* se također po prvi put može vidjeti prikaz anđela u letu. Giotto ga prikazuje bez nogu, a donji dio tijela izgleda kao da se raspršuje u oblak dima.³⁷ Priča se nastavlja s ciklusom Marijinog života u prvoj zoni sjevernog zida. Scena *Navještenja* je tradicionalno smještena na trijumfalni luk koji fizički i simbolički odvaja ono božanstveno od zemaljskoga – Arkanděo Gabrijel, koji navješćuje, je na lijevoj strani trijumfalnog luka, a Bogorodica na desnoj.

³⁵ Pisani, Giuliano. „The Scrovegni Chapel. Giotto’s Revolution.“ Skira Editore, 2021. str. 151 – 161.

³⁶ *Ibid.*

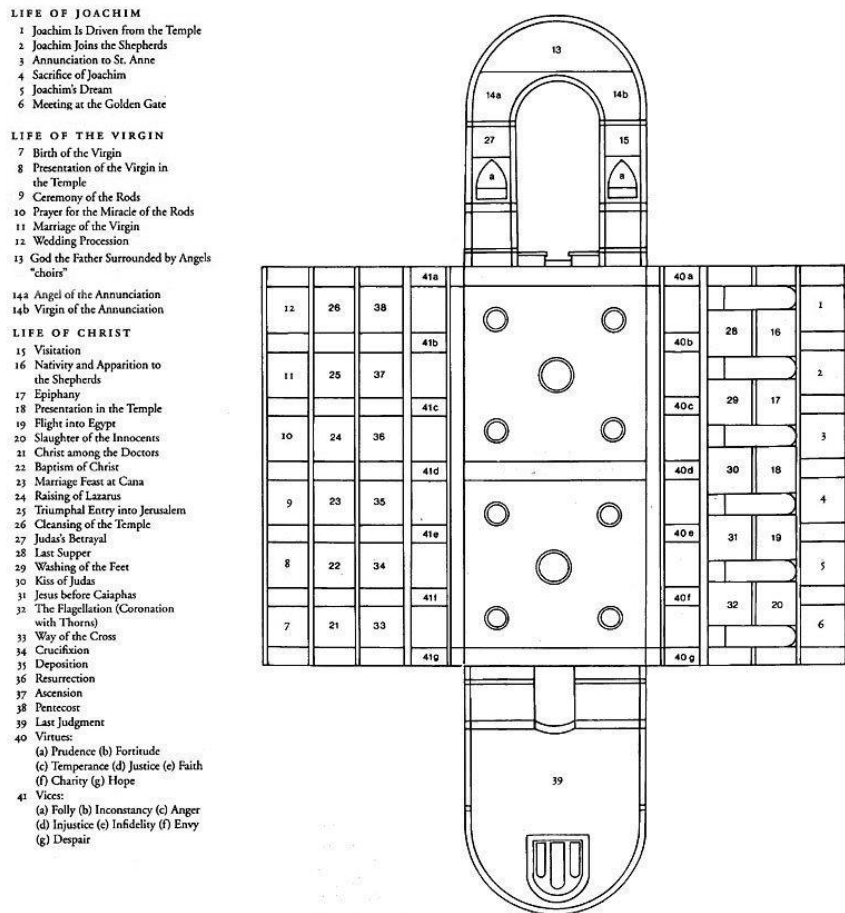
³⁷ *Ibid.* str. 25 – 115.

Ciklus o Kristovom životu započinje u drugoj zoni južnoga zida. Prikaz *Kristovog rođenja* prva je scena u ovom ciklusu te ona nastavlja trend Giottovih ikonografskih inovacija. Na liku Bogorodice se može iščitati do tada neviđena doza realizma i nježnosti u odnosu između majke i djeteta, a u Kristovoj aureoli naslikan je križ koji služi kao simbol njegove misije spasenja. Taj motiv se ponavlja u svim sljedećim prikazima Krista. Na sceni *Poklonstva kraljeva* Giotto prikazuje zvijezdu koja je vodila kraljeve u Betlehem kao Halleyjev komet odbacujući tako stilističke stereotipe srednjovjekovnog astrološkog simbolizma. Halleyjev komet mogao se vidjeti na nebu u rujnu i listopadu 1301. Giotto je vjerojatno vidio komet jer ga prikazuje s velikim realizmom. Na osliku *Kristovo krštenje* se mogu vidjeti anđeli koji pridržavaju Kristovu odjeću dok ga sv. Ivan Krstitelj krsti u rijeci Jordan. Kristova odjeća sastoji se od crvene tunike sa zlatnim vezom, čija boja označava njegovu ljudskost, i plavog plašta boje neba koji simbolizira njegovu božanstvenu mudrost. Plavi plašt se po prvi put pojavljuje u sceni krštenja jer svojim krštenjem Krist priznaje Boga i započinje svoju misiju iskupljenja čovječanstva. Počevši od *Kristovog krštenja*, uz scene Kristova života iz Novog zavjeta pojavljuju se četverolisti s odgovarajućim scenama iz Staroga zavjeta. Tako, na primjer, uz *Vjenčanje u Kani* stoji četverolist s prikazom Mojsija kako crpi vodu iz kamena, uz *Uskrsnuće Lazara* prikaz stvaranja čovjeka, itd. Kao što je ranije već spomenuto, ovo je augustinsko načelo prefiguracije Starog zavjeta u Novom i obratno. Druga zona sjevernog zida tematski se fokusira na priznavanje vjere – oni koji priznaju Krista kao svog Mesiju, bit će spašeni.³⁸

Narativno dolazimo do zadnjeg prikaza na trijumfalnom luku: *Judina izdaja*. Time se spuštamo u treću zonu južnog zida koja prikazuje Kristove muke. Scena *Posljednje večere* ovdje se fokusira na Judinu izdaju, a ne na uspostavljanje liturgijskog obreda euharistije jer prema Evanđelju po Ivanu tema euharistije već je bila izrečena u Kristovom govoru pred sinagogom u Kafarnaumu. Treća zona sjevernog zida započinje s *Usponom na Kalvariju*; put do Golgote simbolizira Kristovo uzašašće. Na scenama *Raspeća* i *Oplakivanja Krista* ponovno se možemo diviti Giottovom odličnom prikazivanju osjećaja na licima likova. Bogorodica je na prikazu *Oplakivanja Krista* u istom položaju kao i na prikazu *Kristovog rođenja*, ovaj put s bolnim izrazom lica punim tuge i žalosti dok promatra lice mrtvoga Krista. Nakon uskrsnuća, na prikazu scene *Noli me tangere*, Krist je odjeven u dugačku bijelu tuniku s istim zlatim vezom koji je bio prisutan i na crvenoj tunici koju je nosio za vrijeme svog zemaljskog života. Bijela boja simbolizira božanstvenu prirodu Krista. Giotto i dalje detaljno prati Evanđelje po Ivanu

³⁸ Pisani, Giuliano. „The Scrovegni Chapel. Giotto’s Revolution.“ Skira Editore, 2021. str. 25 – 115.

pa je Marija Magdalena ovdje jedini svjedok Kristovom uskrsnuću. Spiralno narativno putovanje završava sa scenom *Silaska Svetog Duha*. Prikaz slavlja Pedesetnice predstavlja posljednji čin Otkrivenja te se njime izrodila Crkva, a pomirenje između Boga i čovječanstva je ostvareno.³⁹

Slika 5 Shematski prikaz ciklusa zidnih oslika u kapeli Scrovegni

4.2. Kreposti i mane

Četvrta i posljednja zona na sjevernom i južnom zidu obuhvaća prikaze kreposti i mana u parovima. Giotto oslikava 7 parova kreposti i mana u monokromu, s krepostima na južnom zidu, a manama na sjevernom. Ovakvom kompozicijom narativno pratimo *cik-cak* liniju između južnog i sjevernog zida, prema *Posljednjem sudu*. Prikazane mane nisu one koje su uspostavili sv. Toma i Dante, već one predstavljaju suprotnost svakoj prikazanoj kreposti. Parovi su redom: *Ludost – Razboritost, Nepostojanost – Jakost, Bijes – Umjerenost,*

³⁹ Pisani, Giuliano. „The Scrovegni Chapel. Giotto's Revolution.“ Skira Editore, 2021. str. 25 – 115.

*Nepravednost – Pravednost, Nevjera – Vjera, Zavist – Ljubav i Očaj – Ufanje.*⁴⁰ Način prikazivanja kreposti i mana u kapeli Scrovegni prati augustinsku teoriju suprotnosti; svaka mana se liječi suprotnom krepošću. Prikazano je četiri kardinalnih i tri teoloških kreposti i mana. Par *Nepravednost – Pravednost* nalazi se točno u sredini te se čini da je cijela četvrta zona zidova koncipirana tako da likovi *Pravednosti* i *Nepravednosti* budu u toj poziciji. Ova zona je najočitiiji dokaz da je Giotto radio u suradnji s teologom koji je bio vrlo dobro upoznat s doktrinom sv. Augustina. Augustinsko čitanje prikaza kreposti i mana također pobija pretpostavku da je Enrico Scrovegni zahtijevao isključenje mane *Pohlepe* kako bi se izbjegle nepoželjne aluzije na lihvarenje njegovog oca.⁴¹

4.3. Posljednji sud

Posljednji sud nalazi se na zapadnom zidu kapele te zauzima prostor čitave unutrašnjosti fasade. U sredini prikaza je Krist u slavi kao sudac, a pored njega sa svake strane sjedi njegovih dvanaest apostola koji horizontalno dijele kompoziciju na dva dijela. S Kristove lijeve strane nalazi se prikaz Raja, a s njegove desne prikaz Pakla. Iz Kristove mandorle do prikaza Pakla teče ognjena rijeka koja se dijeli na četiri dijela. Raj i Pakao su odijeljeni križem koji, zajedno s likom Krista, stvara vertikalnu liniju koja se savršeno podudara s triforom na pročelju. Prikaz Pakla na zidnom osliku odgovara tipičnoj srednjovjekovnoj koncepciji Pakla kao mjesto kazne i nepodnošljive muke. Vrag je naslikan sivkasto plavom bojom simbolizirajući boju smrti. Prikazi mučenja i načina smaknuća na prizoru Pakla vjerojatno su inspirirani srednjovjekovnim metodama kažnjavanja. Na dnu prizora *Posljednjeg suda*, pored prikaza Raja, stoji portret Enrica Scrovegnija kako daje model kapele Bogorodici kao zavjetni dar. Pored njega kapelu još pridržava lik koji je identificiran kao Albert Padovanski.⁴²

⁴⁰ Latinski nazivi: *Stultitia – Prudentia, Inconstantia – Fortitudo, Ira – Temperantia, Iniustitia – Iustitia, Infidelitas – Fides, Invidia – Caritas i Desperatio – Spes*

⁴¹ Pisani, Giuliano. „The Scrovegni Chapel. Giotto’s Revolution.“ Skira Editore, 2021. str. 116 – 135.

⁴² *Ibid.* str. 137 – 142.

Slika 6 Zidni oslik Posljednjeg suda na zapadnom zidu kapele

5. RASPELO

Slikano raspelo– prikaz raspeća na drvenoj ploči u obliku križa – bila je važna i popularna tema u slikarstvu srednjovjekovne Italije. Prvi takav prikaz raspela datira se 1138. te je tada uspostavljena ikonografija koja će se primjenjivati u narednim stoljećima: lik Krista nalazi se u središtu, a oko njega se prikazuju likovi Bogorodice i Ivana Krstitelja i pomoćne scene. Nadalje, početkom 13. st. križari osvajaju Carigrad te pri povratku sa sobom donose razna bizantska umjetnička djela, a među njima i ikone naslikane na drvu. Posljedica toga je da se bizantski stil uvriježio u većini talijanskih gradova.⁴³

Raspelo iz kapele Scrovegni danas se pripisuje Giotto, a datira se oko 1305. Danas se raspelo nalazi u Museo Civico u Padovi, a izvorna pozicija mu je bila na oltarnoj pregradi unutar kapele.⁴⁴ Giotto je nadišao ustaljene norme bizantskog stila time što je u svoja raspela unio utjecaje iz razdoblja antike. Kompozicijski njegova raspela odgovaraju onima napravljenim po tipičnoj bizantskoj shemi, samo što je podnožje prošireno za detaljniji prikaz Golgote i Adamove lubanje. Novost koju Giotto unosi u svoja raspela je veća točnost anatomskih proporcija (omjer glave naprema tijelu je 1:6). Također tu su i svi elementi koje možemo pronaći i u njegovim zidnim oslicima: realizam, osjećajnost, individualizacija, jarke boje.⁴⁵

Ikonografski se razapeti Krist može identificirati kao Krist patnik; tipičan prikaz za razdoblje gotike kada se kršćanska ikonografija odmiče od prikazivanja Kristovih čuda te se okreće prema Kristovoj mucu. Kristove rane ovdje su posebno istaknute jarkom crvenom bojom krvi. Iznad Krista je prikaz Boga Oca, s lijeve strane se nalazi prikaz Bogorodice, a s desne prikaz Ivana Krstitelja. Na dnu križa se može vidjeti simbolički prikaz Golgote s Kristovom krvi koja teče do Adamove lubanje, označavajući tako spasenje čovječanstva od Istočnog grijeha.

⁴³ Wolf, Norbert. „Giotto Di Bondone.“ Taschen; Europress Holding, 2007. str. 44 – 53.

⁴⁴ *Ibid.*

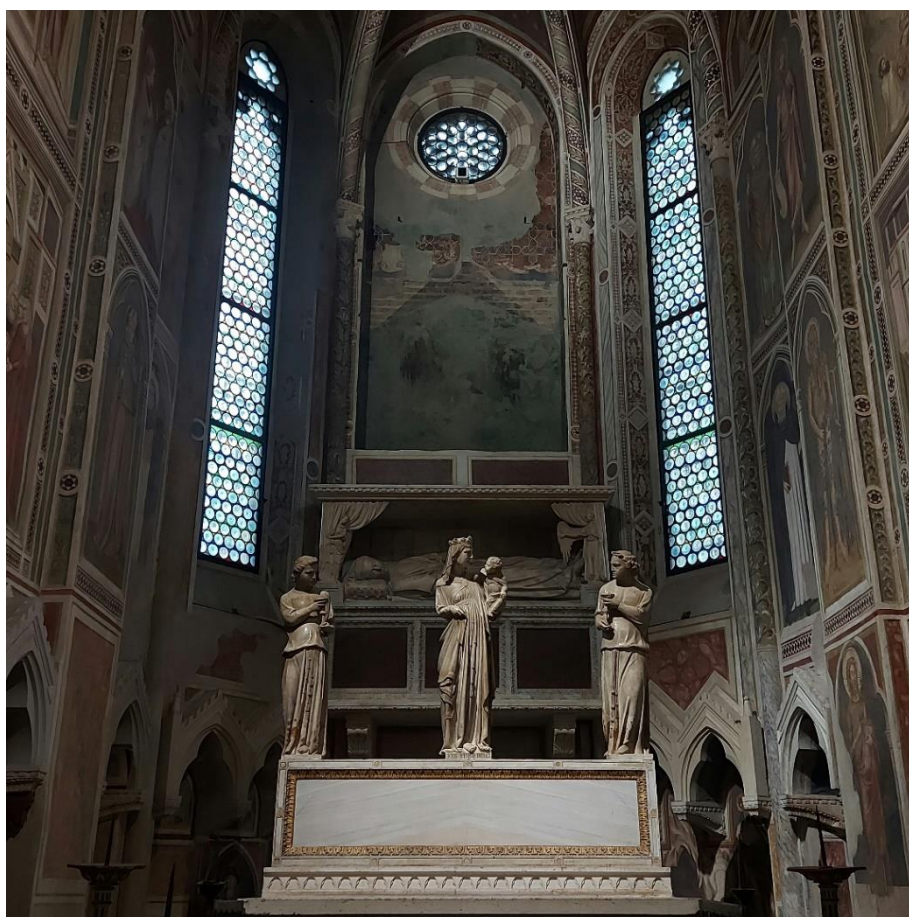
⁴⁵ *Ibid.*

Slika 7 Giotto, Raspelo, oko 1305., Museo Civico, Padova

6. SKULPTURA

Osim zidnih oslika, unutar kapele Scrovegni također se nalazi nekoliko kiparskih radova. Glavni oltar, izrađen za kapelu tijekom njezine gradnje, trenutačno stoji na svojem originalnom mjestu, doduše s ponekim modifikacijama. Unutar oltara se čuvaju relikvije s ceremonije posvećenja kapele koja je održana 25. ožujka 1305. godine.⁴⁶ Na oltaru su postavljene tri mramorne skulpture koje je za kapelu izradio Giovanni Pisano: Bogorodica s Djetetom i dva anđela, a iza oltara smješten je grobni spomenik Enrica Scrovegnija. Među originalnim skulpturama koje su napravljene za kapelu bio je i kip Enrica Scrovegnija, no on se danas nalazi u sakristiji te nije dostupan javnosti.

Slika 8 Kor kapele sa skulpturama Giovannija Pisana i grobnim spomenikom Enrica Scrovegnija

5.2. Giovanni Pisano

Giovanni Pisano rođen je u Pisi oko 1250. godine te se školuje kod svoga oca Nicole Pisana. Njegovi radovi pod velikim su utjecajem antičkih skulptura, kao i radovi njegova oca,

⁴⁶ Basile, Giuseppe, and Serenella Borsella. „Giotto: The Scrovegni Chapel in Padua.“ First ed., Skira, 2004. str. 66 – 69.

no također se smatra da je Giovanni bio jedan od malobrojnih „pravih“ gotičkih kipara u Italiji. Postoji velika mogućnost da je posjetio Francusku između 1268. i 1278. godine jer se u tom razdoblju njegovo ime ne spominje ni u kakvoj nama poznatoj dokumentaciji.⁴⁷ Njegovim remek-djelom smatra se propovjedaonica u crkvi Sant' Andrea u Pistoji, no nakon izrade toga djela, vraća se utjecajima klasične umjetnosti te vjerojatno pronalazi inspiraciju i u umjetnosti svoga suvremenika Giotto. Još neka značajna djela su skulpture na fasadi katedrale u Sieni i propovjedaonica u katedrali u Pisi.⁴⁸ U trenutku kada ga Enrico Scrovegni zapošljava za izradu skulptura unutar svoje kapele, Giovanni Pisano ima već preko 50 godina te se nalazi na vrhuncu svoje karijere.⁴⁹ Znamo da je upravo on autor kipova Bogorodice s Djetetom i dva anđela jer ih potpisuje s *IOH. IS MAGISTRI NICOLI*, identificirajući se tako kao sin Nicole Pisana.⁵⁰

Uvriježeno je mišljenje da je narudžba skulpturalne dekoracije za kapelu Scrovegni također uključivala i grobni spomenik za naručitelja te da je Giovanni Pisano izradio barem dio grobnice koja se danas može vidjeti iza glavnog oltara. Nadalje, iz ovog mišljenja proizlazi i teorija da su skulpture dva anđela koji drže svijeće bile namijenjene upravo za grobni spomenik. Izrađeni od bijelog Carrara mramora, anđeli su izvorno imali brončana krila te se na poleđini njihovih ramena mogu vidjeti utori u kojima su krila bila učvršćena. Kako anđeli nisu bili iskorišteni za Enricovu grobnicu, njihov položaj u kapeli se često mijenjao kroz godine te su na kraju postavljeni pored Bogorodice na glavnom oltaru. Zbog toga su također izgubili originalna brončana krila za koja jednostavno nije bilo mjesta unutar apsidi. Na zidu u apsidi se mogu vidjeti naslikana krila koja su vjerojatno služila kao zamjena brončanim krilima dok su anđeli stajali na izbočini iznad grobnice.⁵¹

Skulpture su dovršene oko 1310. te se na njima može vidjeti utjecaj antike na načinu obrade uvojaka kose, a likovi su također u položaju kontraposta. Može se vidjeti i veći pomak prema realizmu zbog detaljno isklesane draperije te nježnosti i osjećajnosti na licima Bogorodice i anđela.

⁴⁷ “Giovanni Pisano.” *Encyclopædia Britannica*, Encyclopædia Britannica, inc. www.britannica.com/biography/Giovanni-Pisano Pristupljeno 15. 8. 2024.

⁴⁸ *Ibid.*

⁴⁹ Pisani, Giuliano. „The Scrovegni Chapel. Giotto’s Revolution.“ Skira Editore, 2021. str. 11 – 23.

⁵⁰ Basile, Giuseppe, and Serenella Borsella. „Giotto: The Scrovegni Chapel in Padua.“ First ed., Skira, 2004. str. 66 – 69.

⁵¹ Simon, Robin. “‘The Monument Constructed for Me.’ Evidence for the First Tomb Monument of Enrico Scrovegni in the Arena Chapel, Padua.” *Venice and the Veneto During the Renaissance: The Legacy of Benjamin Kohl*, Firenze University Press, Firenca, Italija, 2014, str. 385–397.

Slika 9 Bogorodica s Djetetom, Giovanni Pisano, oko 1310.

Slika 10 Dva anđela sa svijećama, Giovanni Pisano, oko 1310.

5.1. Grobni spomenik

Enrico Scrovegni umire u izgonu u Veneciji 20. kolovoza 1336. godine. Svoju oporuku napisao je u ožujku te iste godine te u njoj moli da mu se tijelo sahrani u kapeli Scrovegni u Padovi. 23. studenog 1336. godine to je i učinjeno⁵² međutim ne bez komplikacija. S obzirom da Enrico umire u izgonu, a na vlasti u Padovi je tada bila obitelj Carrara s kojom je bio u neprijateljskim odnosima za vrijeme života i zbog koje je bježao iz Padove u Veneciju još 1320. prije nego što je službeno izgnan 1328., vraćanje njegovog tijela u Padovu su zakomplicirali neprijateljski odnosi s vladajućom obitelji Carrara. U međuvremenu je Enrico sahranjen u crkvi koju navodi kao alternativno mjesto za svoju grobnicu – San Mattia, Murano, pored Venecije.⁵³ Eventualno je njegova udovica Jacopina d'Este pregovorima uspjela osigurati da mu se ispuni posljednja želja.⁵⁴

Autor grobnog spomenika u kapeli Scrovegni nam je još uvijek nepoznat. Kao što je već spomenuto u prethodnom potpoglavlju, smatra se da je Giovanni Pisano izradio dio postojeće grobnice, no ona je ostala nedovršena. Sarkofag se sastoji od pet ploča porfira koje su smještene u okvir od mramora – tri s prednje strane i po jedna na lijevoj i desnoj strani. Mramorni okvir ukrašen je biljnim motivima. Grobni spomenik još se sastoji od dva anđela koji otkrivaju zastor pokazujući tako ležeći lik pokojnog Enrica Scrovegnija. Takav motiv bio je već učestao na grobnicama u Italiji u 14. st., no grobni spomenik Enrica Scrovegnija prvi je takav primjer na području Veneta. Datira se oko 1340.⁵⁵ Pisanijevi anđeli očito nisu iskorišteni za spomenik, a anđeli koji su postavljeni na grobnicu čine se premali za grobnicu tolike veličine. Zbog neizvjesnosti oko mjesta pogreba, smatra se da je nepoznati autor grobnice isklesao anđele u puno manjim dimenzijama od anđela Giovannija Pisana kako bi ih se moglo postaviti na bilo koju grobnicu bez obzira na njenu veličinu. Isklesani su u visokom reljefu na uskim komadima kamena te ih se stilski može povezati sa skulpturom toskanskog područja središnje Italije; nepoznati majstor vjerojatno je bio upoznat s radovima umjetnika poput Tina da Camaina i Andree Pisana. Autor na figurama anđela pokazuje veliku vještinu – lica su im

⁵² Basile, Giuseppe, and Serenella Borsella. „Giotto: The Scrovegni Chapel in Padua.“ First ed., Skira, 2004. str. 66 – 69.

⁵³ Jacobus, Laura. (2012). „The tomb of Enrico Scrovegni in the Arena Chapel, Padua.“ *The Burlington magazine*. 154. str. 403-409.

⁵⁴ Simon, Robin. “‘The Monument Constructed for Me.’ Evidence for the First Tomb Monument of Enrico Scrovegni in the Arena Chapel, Padua.” *Venice and the Veneto During the Renaissance: The Legacy of Benjamin Kohl*, Firenze University Press, Firenca, Italija, 2014, str. 385–397.

⁵⁵ Simon, Robin. “‘The Monument Constructed for Me.’ Evidence for the First Tomb Monument of Enrico Scrovegni in the Arena Chapel, Padua.” *Venice and the Veneto During the Renaissance: The Legacy of Benjamin Kohl*, Firenze University Press, Firenca, Italija, 2014, str. 385–397.

različita (individualizirana), a na njima se mogu iščitati osjećaji tuge i žalosti. Autorova vještina se može razaznati i na vjerodostojnom prikazu Enrica Scrovegnija s borama na čelu i spokojnim izrazom lica. Draperija na svim figurama je izvedena vrlo elegantno, realistično padajući prema sarkofagu.⁵⁶

Atribucija grobnice nepoznatom autoru nije jedina atribucija; neki povjesničari umjetnosti smatraju da je autor grobnice venecijanski umjetnik Andriolo de Santi te da je datacija bliža 1360. godini. Naime, obitelj Scrovegni se ponovno smjestila u svoju palaču u Padovi tek oko 1352., nakon 30 godina u izgonu, pa je mala vjerojatnost da su mogli naručiti izradu grobnog spomenika prije te godine. Andriolo de Santi je autor dvije grobnice obitelji Carrara koje se nalaze u crkvi Eremitani, u blizini kapele Scrovegni – grobnice Ubertina i Jacopa II. Te dvije grobnice ukrašene su skulpturom Bogorodice koju flankiraju anđeli s brončanim krilima te nam one mogu poslužiti kao dokaz da su skulpture Giovannija Pisana također izvorno bile izrađene za grobnicu zbog sličnosti motiva. Kvaliteta Enricovog grobnog spomenika je izrazito veća od kvalitete grobnica Ubertina i Jacopa II da Carrare. Zbog toga je atribucija grobnice de Santiju upitna. Ipak, moguće je da su grobnicu izradili njegovi suradnici (koje je često zapošljavao i na raznim drugim narudžbama).⁵⁷

Slika 11 Grobni spomenik Enrica Scrovegnija, nepoznati autor, oko 1340.

⁵⁶ Jacobus, Laura. (2012). „The tomb of Enrico Scrovegni in the Arena Chapel, Padua.“ *The Burlington magazine*. 154. str. 403-409.

⁵⁷ Simon, Robin. “‘The Monument Constructed for Me.’ Evidence for the First Tomb Monument of Enrico Scrovegni in the Arena Chapel, Padua.” *Venice and the Veneto During the Renaissance: The Legacy of Benjamin Kohl*, Firenze University Press, Firenca, Italija, 2014, str. 385–397.

7. ZAKLJUČAK

Kapela Scrovegni jedinstvena je u svakom pogledu – od njezine veličine i raskošnosti pa sve do revolucionarnih inovacija umjetnika koji su dekorirali njenu unutrašnjost. Njezin naručitelj, Enrico Scrovegni, ostao je zapamćen kao jedna od utjecajnijih osoba u povijesti srednjovjekovne Padove. Zbog svojeg bogatstva, mogao je zaposliti dvoje od najboljih umjetnika razdoblja gotike u Italiji za dekoraciju unutrašnjosti – Giotto di Bondonea i Giovannija Pisana – čime je kapela Scrovegni ostvarila toliki pomak u razvoju umjetnosti u Italiji da je Padova postala jedan od velikih umjetničkih centara, a umjetnici su kroz sljedećih nekoliko stoljeća dolazili iz svih krajeva Italije proučavati, kopirati i učiti na Giottovim zidnim oslicima. Giotto i Giovanni Pisano u kapeli Scrovegni nagovješćuju renesansi stil umjetnosti unoseći realizam, osjećajnost, individualizaciju likova i perspektivu u svoje radove. Također ne prate nužno stilske trendove razdoblja gotike sa drugih područja u Europi, već oni crpe inspiraciju iz klasičnih djela rimske antike.

Ikonografija zidnih oslika unosi novosti i na to područje sa svojim jedinstvenim i kompleksnim programom. Kroz godine istraživanja ponudilo se nekoliko teorija za razlog odabira određenih scena i prikaza na zidnim oslicima u kapeli, no ikonografski program se tek nedavno počeo shvaćati u potpunosti sa saznanjem da je Giotto radio s augustinskim teologom Albertom Padovanskim na koncepciji programa.

Osim značajnih inovacija u umjetnosti, kapela Scrovegni danas je važna i zbog revolucionarnih načina na koji su se u njoj odvijali konzervatorsko-restauratorski radovi. Naime, kapela Scrovegni je prva građevina za koju se izgradila aklimatizacijska prostorija koja kontrolira mikroklimatske uvjete u unutrašnjosti, osiguravajući tako što bolje očuvanje Giottovih zidnih oslika.

POPIS ILUSTRACIJA

Slika 1 Kapela Scrovegni u Padovi.....	5
Slika 2 Tlocrt kapele Scrovegni u Padovi.....	5
Slika 3 Marino Urbino, akvarel Arene u Padovi, početak 19. st.....	7
Slika 4 Zidni oslici na južnom zidu kapele.....	9
Slika 5 Shematski prikaz ciklusa zidnih oslika u kapeli Scrovegni.....	14
Slika 6 Zidni oslik Posljednjeg suda na zapadnom zidu kapele.....	16
Slika 7 Giotto, Raspelo, oko 1305., Museo Civico, Padova.....	18
Slika 8 Kor kapele sa skulpturama Giovannija Pisana i grobnim spomenikom Enrica Scrovegnija.....	19
Slika 9 Bogorodica s Djetetom, Giovanni Pisano, oko 1310.....	21
Slika 10 Dva anđela sa svijećama, Giovanni Pisano, oko 1310.....	21
Slika 11 Grobni spomenik Enrica Scrovegnija, nepoznati autor, oko 1340.....	23

LITERATURA

1. Derbes, Anne, and Mark Sandona. „A Family Chapel: Usury, Piety, and the Scrovegni in Late Medieval Padua“ u *The Usurer's Heart: Giotto, Enrico Scrovegni, and the Arena Chapel in Padua*. Pennsylvania State University Press, 2008. str. 19 – 43.
2. Schwarz, Michael Viktor. “Padua, its arena and the Arena Chapel: A Liturgical Ensemble.” *Journal of the Warburg and Courtauld Institutes*, vol. 73, 2010, str. 39–64. *JSTOR*, <http://www.jstor.org/stable/41418713>. Pristupljeno 15. 8. 2024.
3. Pisani, Giuliano. „The Scrovegni Chapel. Giotto's Revolution.“ Skira Editore, 2021.
4. Basile, Giuseppe, and Serenella Borsella. „Giotto: The Scrovegni Chapel in Padua.“ First ed., Skira, 2004.
5. UNESCO World Heritage Centre. “Padua's Fourteenth-Century Fresco Cycles.” *UNESCO World Heritage Centre*, https://whc.unesco.org/en/list/1623/?fbclid=IwY2xjawEkxcVleHRuA2F1bQIxMAABHbIW6uQ9dbb5qau9AuwYRz3RDNw-Xn_OjQmvYAnZZZ9JhRb6NBAIXNICCQ_aem_mQ_Ol8CKgEQSdFMB3n2orw. Pristupljeno 15. 8. 2024.
6. Wolf, Norbert. „Giotto Di Bondone.“ Taschen; Europress Holding, 2007. str. 29 – 53.
7. “The Scrovegni Chapel: History, Restoration, Conservation.” *YouTube*, Università di Padova, 25 Mar. 2020, www.youtube.com/watch?v=oE7mTnzKRnU. Pristupljeno 15. 8. 2024.
8. “Giovanni Pisano.” *Encyclopædia Britannica*, Encyclopædia Britannica, inc., www.britannica.com/biography/Giovanni-Pisano. Pristupljeno 15. 8. 2024.
9. Simon, Robin. “‘The Monument Constructed for Me.’ Evidence for the First Tomb Monument of Enrico Scrovegni in the Arena Chapel, Padua.” *Venice and the Veneto During the Renaissance: The Legacy of Benjamin Kohl*, Firenze University Press, Firenze, Italija, 2014, str. 385–397.
10. Jacobus, Laura. (2012). „The tomb of Enrico Scrovegni in the Arena Chapel, Padua.“ *The Burlington magazine*. 154. str. 403-409.
11. Alighieri, Dante. „Pakao.“ Preveo Božidar Petrač, Matica Hrvatska, 2021. str. 308 – 309.